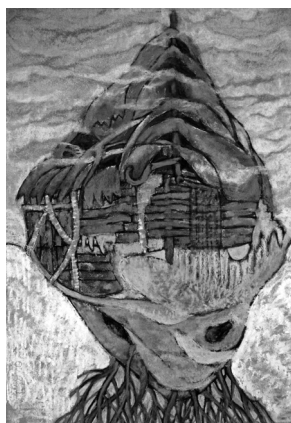

IGAZ LEGYEN, NEM HAMIS

Gergely Tamással beszélget Láng Zsolt

■ Gergely Tamás (1952) Stockholmban élő magyar író. Az *Iffjúmunkás* hetilap szerkesztőjeként disszidált 1987-ben Budapesten keresztül Svédországba. Néhány évig alkalmi munkákból élt, majd könyvtárosként dolgozott. Legfontosabb kötetei: *Módosítás*. Kriterion, Bukarest, 1981; *Latorcza kontinens*. Mentor, Marosvásárhely, 1998; *Torokcsavar*. Bookart, Csíkszereda, 2010; *A zselnice ideje*. zEtna, Zenta, 2013; *Szépvolgyi mesék*. Üveghegy, Százhalombatta, 2014; *Vadmalac és a kitarzott magas Cé*. Üveghegy, 2015; *Ki eteti a sirályokat?*, Üveghegy, 2016; *Fifi*. Üveghegy, 2017; *Az én Koreám*. Üveghegy, 2018; *VérHárs*. Üveghegy, 2020; *Málarparti séták*. Üveghegy, 2022.

– *Olvasva legfrissebb szövegeidet (meg a régebbieket is), tömörségük, szürrealis fordulataik, meghökkentő kendőzetlenségük, primér és mégis áttételes társadalomkritikájuk, darócos érzelmességük a folklór felé terelik értelmezőjüket. Kimondani valamit, megtalálni hozzá a legtömörebb, legdirektebb mondatokat, mintha formailag leginkább ez az igény alakítaná őket. Sokat csiszolagatod az írásaidat?*

– Hogy tömörek a szövegek. Igen, azok, főként a rövideknek kell tömöreknek lenniük. Már a karcolatoknak is, de az egyperces, félperces olyan műfaj, ami a tömörséget megköveteli. Ami nem azt jelenti, hogy árnyalatok nem kapnak helyet az általában tíz-tizenöt soros szövegekben, viszont minden sort, minden részletet jól meg kell választani.

...különböző élethelyzeteket ismertem meg, változtak a horizontok, könnyebben váltottam a műfajok között. Mert a mondanivalóm nagyjából mindenütt azonos volt: én az első harmincöt évemet meghatározó lelki, szellemi elnyomást írtam, írom meg.

És valahol itt találkozok a tömörség az általad kendőzetlenségnek nevezett jelzővel. Ha rövidre fogott a jelenet, a lényegnek abban otthon kell lennie még akkor is, ha kimondva a cselekvést vagy az aggodalmat kifejező szó nincs jelen. Félperceseim főhőse, Vadmalac például nem használja az erőszak, kilátástalanság szavakat, viszont gondolja, s inkább hallgat, magába fojtja a szót, a gondolatot.

Ehhez kapcsolódik a szövegek említett áttételessége is. Hiszen a Balkán, sőt a globalizált világ valósága Szíriától Ukrajnáig benne van a gyűjteményben, de megnevezve csak ritkán. Földrajzi nevek is megjelennek, például Daraa vagy személynevek, mint alcímben a Navalnijé, de ismétlem: ritkán. A gyűlölet arat, viszont többnyire elvonatkoztatva a konkrétumoktól. A Koma például a mindenkori, mindenütt előforduló gyűlöletet akarja elásni. Minél mélyebbre a földbe.

A „darócos érzelmességgel” nem tudok mit kezdeni, annyi bizonyos, hogy félperceseim főhősei átlag „vadmalacok”, és egymás mellé vannak a sors által rendelve, miért ne lehetnének akkor a róluk szóló történetek érzelmesek? Ha más szövegekre gondolsz, a vörös áfonya illatcseppje a *Fifi* című meséből valóban érzelmes, bár ő nem darócosan, hanem filigránul az. S nem tudom: a Mälarpárt állataihoz, növényeihez közelítő szerző nézőpontja nem érzelmes-e? A parti pók bemutatásában (*Mälarparti séták*) vagy a fűszálak között futkározó hangya esetében... Vagy visszatérve a félpercesekhez: Vadmalacról kiderül, hogy angyal szeretne lenni. S ha az nem, hát legalább közelről megfigyelni, hogyan nyit a kéknefejejcs... Szóval én brassói születésű vagyok, nem szatmári, mint te, lehet hogy mást-mást értünk a „darócos” alatt.

Ami pedig a szürrealitást illeti – hát a *VérHárs* kötetem *Jaj, anyám, megmar holt fiad* című monológja szürreális. Lényegét talán Mária következő mondatával lehet elérni: „A véremen eveztünk.” Mellékes, hogy a Hárs, a valóságbeli földrajzilag lokalizálható, talán neked is mutattuk, a bukaresti Lacul Tei (Hárs-tó) egykori lakásunk közelében, a Fekete-tenger felé vezető út végén található, ám Máriáék evezése a romániai sztálinista diktatúrának a megjelenítése.

S hogy ezek a szövegek a folklór felé vezetnek. Hogy is fogalmazzak? Mária monológjának a hangja balladákra emlékeztető. És szatirikus kisregényem Bódogja elbeszélésmódját tekintve nagyon hasonlít a román népmesék Pácalá alakjához, meséim is a magyar és nemzetközi népmesék rokonai.

– *Ha a meséknél tartunk, mik voltak az első olvasmányaid? És mi vitt az írás felé?*

– Első olvasmányaim valóban mesék voltak: otthonunkban felfedeztem Benedek Elek és Arany László könyveit. Elképzelted, hogy ezek hatottak rám a *Fifi*, a *Szépvilági mesék* megírásakor.

Hogy „mi vitt az írás felé?” Honnan tudjam? Családunkban nagy becse volt az írott szónak. Hatodikos koromban költöttem egy verset Nagypámról, azt megmutattam magyartanárunknak, aki egy szép nap behozta osztályunkba egykori diákját, egy felnőtt költőt, s kiállított mellé; Jancsik Pál elmondta a *Palkó meg a palatábla* című versét, én meg sajátomat, *Az öreg kovács* címűt.

Akkortól valamiféle aura lengett körül. Jó érzés volt. A tornasorban az utolsó voltam, verselésben viszont kitűntem. Ugyancsak magyartanárunk, Pista bácsi, vagyis az azóta elhunyt Reiff István kért meg nyolcadikban, hogy írjak az iskolazáró ünnepre egy verset, amit ő megzenésíthet. Én felező nyolcasokban meg is írtam, s a Pista bácsi zenéjével évekig azt énekelték a brassói 6-os számú iskolában meg az Unirea líceumban. Édesanyám hosszú évekig eljárt az évváró ünnepségekre.

– *Kompromisszumokat nem ismerő írónak tartanak, öntörvényűnek. A járt út helyett te mindig a járatlant választod. Ez miért van? Azért, mert két pont között a*

legrövidebb út az egyenes, vagy mert kíváncsi vagy, mi vár a be nem járt tájakon?

– Nehéz erre válaszolni. Talán a miéltre könnyebb, bár fennáll annak a veszélye, hogy nem a feltett kérdésre válaszolok. Nézd, engem az egyetem elvégzése után egy távoli, ötszáz lelkes faluba helyeztek. Még a legközelebbi nagyváros, Szatmár, vagy ahogy ti nevezitek, Szatmárnémeti is távolinak számított, és ritkán jártak a buszok. Vagy később, feleségem kihelyezése után Túrterebesen is el voltunk szakítva bármilyen irodalmi körtől, kulturális eseménytől. Ott írtam meg különben első egyperceseim, de megmutatni nem volt kinek. Jellemzőnek tartom, hogy első publikációmra úgy került sor, hogy három egypercest és két karcolatot elküldtem az éppen Kolozsváron tartózkodó Hürkecz barátomnak, aki odaadta az akkor az *Utunk*-nál dolgozó Tamás Gáspár Miklósnak, ő továbbította az *Igazság Fellegvárát* szerkesztő Szócs Gézának, így jelent meg ugyanazon a pénteken szövegem a *Fellegvár*-mellékletben, illetve a *Helikon* elődjében, az *Utunkban*. Te egyszer a romániai magyar irodalom gerillájának nevezted, s talán jogosan – már Bukarestben szerkesztettem az *Ifjúmunkást*, de Szócs Gézának küldtem a saját szövegeim, ott éreztem, szerzőként legalábbis, otthon magam.

És következett Svédország, úgyhogy kimaradtam a felolvasásokból, együtt ivásokból, ahol az irodalmi élet szerveződik, ha te nem vagy, s még egy páran nem tartjátok velem a kapcsolatot, talán az írásfejezetre is pontot tettem volna. Nyilván volt ennek a „külső szempontnak” egy pozitív vonulata is: különböző élethelyzeteket ismertem meg, változtak a horizontok, könnyebben váltottam a műfajok között. Mert a mondanivalóm nagyjából mindenütt azonos volt: én az első harmincöt évemet meghatározó lelki, szellemi elnyomást írtam, írom meg.

– *Örkény Istvánnal is adódnak párhuzamok, egypercesei nálad félpercesek, és az ő groteszk tótágasa nálad inkább groteszk kataklizma. Milyen a te humorod?*

– Örkénynek egyetlen egypercese hatott rám, az *In memoriam Dr. K. H. G.* A többi egypercese nem olyan feszes, más közönségnek más hangon írt szövegek azok. Akkor én inkább Nagy Lajos karcolatait választom. Azok felelnek meg tömörség, társadalmi kritika szempontjából. Nagy Lajosból írtam különben egyetemi diplomamunkám.

Hogy humor és groteszk... Magánemberként is groteszk a humorom, ami félreértéshez vezethet, s Vadmalac átvette tőlem ezt a groteszk hangot. Félperceseim első szakaszában, ugye, ez dominál. De hát nem groteszk-e, néha legalábbis, maga a világ?

És hogy szövegeim csiszolását illető kérdésedhez visszatérjek: a „nagy csiszolás”, amit én tulajdonképpen stilizálásnak nevezek, az első egyperceseim megírásakor következett be. Egy szatmári élmény után, amiről írtam már, az újra Kölcseyről elnevezett líceumban, ahol is színes spongyákkal mosták kívülről az ablakokat, Terebesre hazatérve megírtam az *Átejtés* című szövegem, s akkor egy extra kávéval felfegyverkezve csiszoltam és csiszoltam azt a szövegem. A kis Consul írógépemen, amit Hürkecz barátom, akit már említettem, az aradi konzignációban vásárolt nekem, azon gépeltem és gépeltem, egy délután legalább három tucat A4-est írtam át, illetve dobtam el. Azóta csiszolásaim egypár szóra, kifejezésre szorítkoznak. Van bennem egy manó, aki diktál nekem, s nemcsak a szöveget mondja, hanem a szöveg ritmusát is ő határozza meg, az igéket, amellyeket Szalai Feri annyira dicsért irodalmi köri vezetőként a kolozsvári diákszálláson („Az igéid a helyükön állnak”), szóval az igéket is ő, a manó választja meg. Említett stilizált tömörség később nagy hasznomra vált: Stockholmban a nyolcórás munkaidő után várt rám a nyelvtanulás, a család. Egyperceseimet nem egy,

de tíz-tizenöt perc alatt a könyvtárban írtam. Hét emeleten dolgoztam, ötön használhattam a pendrájvomat, úgyhogy nyugodtabb percekben le-lejegyeztem azt, aminek ötlete esetleg a raktárban született meg. Sebtében javítottam, s néha a frissen született írást azonnal postáztam Szuhay-Havas Mariannának a *Lenolaj*hoz. Újabban, vagyis amikor mindketten, Éva is, jómagam is nyugdíjasok vagyunk, s így valamivel több az időnk, küldés előtt átadom a kéziratot neki, a Kriterion egykori prózaszerkesztőjének, aki igen alaposan nem javít, hanem szerkeszt, ez az interjúszöveg is átmege a kezén, úgy olvasd.

– *Mondod, hogy életed első felét írod, a kommunista vagy milyen diktatúra éveit, eddigi válaszaiddban is sokszor hivatkozol rájuk. De írásaidd nem egy memoár darabjai, legalábbis nem közvetlenül. Nem emlékiratot írsz, történeteidd ideje a jelen, a ma eseményeinek ideje, mint ahogy a helyszíneidd is többnyire a mostani, svédországi életed helyszínei. Közben sok minden megváltozott, 1989-ben volt egy forradalom, Ceaușescu-nak lőttek, viszont nálad mintha tovább élne. Ha korábban egyszer gerillának neveztelek, most a japán szamuráj mivoltodra kérdelek rá: szerinted nem változott a világ?*

– Van a marosvásárhelyi származású Ada Milea énekesnőnek egy dala arról, hogy Ceaușescu nem halt meg (*Ceaușescu n-a murit*). Nem azt érti ezen, hogy nem lőtték agyon, hanem hogy Ceaușescu szelleme bennünk él tovább. Milea lemezét húsz évvel ezelőtt vásároltam az akkor *Korunk*-szerkesztő Szabó Géza ajánlatára a volt kolozsvári Egyetemi Könyvesbolt alagsorában, így nem tudom, mennyire aktuális a dal, hogy Milea énekl-e ma is? Sok év telt el az általad forradalomnak nevezett fordulat után, megváltozott nyilván a világ, lapozgatom néha a *Látót*. S nem érzem otthon magam benne. Meglehet, hogy Svédország hozzájárult ahhoz, hogy betokosodva megőrződjön bennem a régi, de nem tudom felejteni a nappalink halványzöld foteljére kitett vörös vagyis ünnepi *Iffjúmunkásokat*; a portyázást főnökömmel a Scinteia Ház nyomdájában, hogy elkapjuk, melyik Ceaușescu-portré a menő, amit a *Scinteia* vagy amit a *Flacăra* közöl... Világos, hogy a menekülésünk utáni években azt az életet írtam meg, mert nekem azt kellett megírnom. A *Patkány meg Görényke* meséjét például, amit nagy meglepetésemre Demény Péter közölt az erdélyi prózaírók válogatásában, hát abban a Patkány tudod, kicsoda... *Az én Koreám* címe lehetett volna akár ez is: *Az én Romániám*, talán emlékszel, hogy abban párhuzamot vonok a romániai meg az észak-koreai kommunista rendszer között, még ha a cím esetleg félrevezetőnek sikerült is. Vagy a *Bódog* szatirikus kisregényem, ami végül a Magyar Elektronikus Könyvtárban landolt, ugyanarról szól, a pártideológia által megfertőzött balekről, aki tönkreteszi azt a társadalmat, amelyikben él.

Vagy az egy- és félperceseim... a már említett *Átejtés*, a látszólag Victor Jaráról szóló álcázott *Tejas Verdes*, s egyáltalán a *Módosítás* című Forrás-kötetemben közölt *Változatok a döbbenetre* ciklus darabjai mind a diktatúráról szólnak.

Az általad szerkesztett *Latorcza kontinens* válogatásban az *Áttűnni* című Rolf Bossert romániai német költőről szól, akit Bukarestben megverték, az ország elhagyására kényszerítettek, Németországban pedig máig nem tisztázott körülmények között halt meg. A könyv borítóján Damó István grafikus, kérésre, az ő zuhanását rajzolta meg.

Damó is elkényszerült a hazából, mint annyian abból a generációból, listát most nem írok. Egyszerre volt tettünk menekülés és tiltakozás.

Az időben közelebb született szövegeim egy másik éráról szólnak nyilván. A *Lenolaj*ban megjelenő Vadmalac-félperceseim hangja kissé oldottabb. Több-

nyire az átlagtól különböző humoros figurát rajzolom meg bennük, de hát maga a név is árulkodik: vad-malac az illető és nem vad-disznó. Ez utóbbiaktól fél, ha megjelennek a közelében (garázdálkodnak, lopnak), akkor meghúzza magát. A Koma lázong többnyire, Vadmalac az, aki mindent ért, komája lázongását is, ugyanakkor tudja, hogy bizonyos kérdésekre nincs válasz, bizonyos helyzetekre nincs megoldás. Legfeljebb gyömbérteát ihatunk az otthonunkba visszahúzódtva, az a védekezés. Ilyen gyömbér-időket élnek. Élünk. Vagy hadd idézzem a *Vadmalac és a kitarított magas Cé* kötet előszavát jegyző Németi Rudolf *Aknák* című kedvencét: „A múlt robban.” És: „A jövő robban.” Már a *Lenolajban* tágul az idő és a tér, bejön az arab tavasz Szíriája, viszont ez a keserű, reménytelenséget kifejező hang a társadalmi-politikai töltetű lapban, a Kereszty András és Iván Gizella által szerkesztett *Újnepszabadságban* teljesedett ki. Főként amióta Ukrajna és Gáza háborús színtér. Viszont ott is áttételesen jelennek meg a szörnyűségek: említettem, hogy Vadmalac Komája elásni akarja például a gyűlöletet. Melyiket? A világ gyűlöletét, függetlenül attól, hogy az hol és mikor jelenik meg. Tévedésből kétszer írtam a koma ilyenén tetteről, két más-más világról szóló rövid szövegemben. Tévedésem magyarázható, vállalom.

És akkor nem beszéltem a *Rocinante* című paródiámról. A *Patkány meg Görénykében* vagy a még korábbi *Lúdas Matyi*-átírásomban a mindannyiunk által ismert, felismerhető diktátor jelenik meg, a Cervantes-variánsban az újabb korok diktátorai, féldiktátorai állnak a középpontban. Don Quijote el akarja például foglalni, visszafoglalni Katalóniát, és ha az nem sikerül, akkor felégetni, rommá lőni. Ez az én szamuráj kardom, amiről kérdezteél.

– *Az, hogy te a világról így gondolkodol, ilyen perspektívából tekintesz rá, mennyiben befolyásolja a műfajválasztást? Azt akarom kérdezni, hogy vajon a látásmódod miatt írsz félpercesekben, vagy netán fordítva, a félpercesek miatt van szükség ennyire radikálisan sötét, kibelezően tömör drámaiságra?*

– Nézd, ez alkat kérdése meg a körülményeké. Nagy Lajosra már hivatkoztam, a *Betyárt* nem ő írta meg, sem Brecht a *József és testvéreit*. Nekem a rövid műfaj és a satirikus hang felel meg, s a szürrealista eszköztár. Időmből annyira futotta. Szerkesztenem kellett, vagy sört csapoltam a Prippsben, nyolcórás munkaidőm volt a nemzetközi könyvtárban. S úgy egyáltalán, a rövid műfajokhoz vonzódtam: a félpercesekhez, a *Ki eteti a sirályokat?* anekdotáihoz, a *Kopirajt* sorozat gyilkos humorkáihoz, a *Málar-parti séták* tárcáihoz. A *Szépvolgyi mesék* darabjai, a *Könyvtár-mesék* is rövidiek. Viszont néha tovább merészkedtem: a *Bódog* kisregény, a *Rocinante regénye* is az, az általad szerkesztett *Torokcsavar* regényterjedelmű, a *Fifi* meseregénynek minősül, a *Patkány meg Görényke* úgyszintén. Előbbiekre valóban jellemző a „kibelezően tömör drámaiság”. A *Fifi* drámai, de nem kibelező, s van egy újabb, csendes, békés vonulat: az ízlelékező sorozat száz darabja a Zsubori Ervin által szerkesztett *Kantinban*.

– *Szövegeid gyakran jelennek meg illusztrálva, és mondhatom, ezek nagyon jól sikerült társművek, beleégnek az olvasó szemébe. Neked mi a viszonyod velük? Nincs benned olyan félelem, hogy erejüket a szövegből, -tól szívják el?*

– Szövegeim illusztrátorai... Az akkor Bukarestben, tőlünk kétpercnyi járással lakó Szilágyi-Varga házaspár hívta fel a figyelmem Ábrahám Jakab diplomamunkájára, a Bretter György által is sokra tartott négyes sorozatra. Azokból választottam egyet Forrás-kötetemhez. Itt-ott még előfordul az interneten a kötet borítója, s azon Ábrahám Jaki erőszakkal elfordított feje. Abba a grafikába én beléltam, és belelátom ma is – negyvenöt év elteltével – idegen erő által szorított

tudatú magunkat, az eltérített társadalmat. Jaki rajzolta Vadmalac-kötetemhez a szomorú, mindent látott, átélt figurát. Valamint *VérHárs* című kötetem borítójának baljós sejtelmű kompozícióját. *Patkány meg Görényke* meseregényemhez a szebeni Brukenthal Múzeum egykori munkatársa, Kasza Imre készített illusztrációkat. Ijesztőket, az ártatlan lélek elsírja magát tőlük.

Ugyanehhez a témakörhöz tartozik Toma G. névvel szignált, az általad a *Látóban* publikált, tisztánlátásra kényszerítő szöveghez készített illusztrációja Bíró Kálmán Enikőnek. Facebook-barátaim egyik-másik szövegemre azt írják, hogy: „Na, ez ütős!”, ezúttal én erre a három grafikára mondhatom ugyanazt. Húsz év elteltével újra kézbe véve a *Látót*, mintha még megerősödne a hatásuk.

De hát vannak ellenpontok is: mindkét gyerekeknek szánt meséskönyvem, a *Szépvölgyi mesék* meg a *Fifi* rajzai – szerzőjük Damó István, a Kriterion egykori grafikai szerkesztője – játékosak, bohókásak, könnyedek, kedvesek. Sokszor gondolkodok arra, hogy ez a derűs színvilág teszi a *Fifit* legnépszerűbb könyvemmé. Legalábbis ami az eladott példányokat illeti.

Továbbá volt egy vékony, 72 példányban *Fragmentarium* címmel Bécsben a Sursumnál megjelent könyvem Gyalai Istvánnal közösen. Aminek az érdekessége, hogy abba Gyalai grafikai tevékenységének a melléktermékeihez (elszakadt, eldobott lapok) írtam én kísérő szövegeket, s nem fordítva történt, mint ahogy szokás. Tehát a mi esetünkben a szöveg illusztrálja a képanyagot. Gyalai különben azzal lepett meg – hogy jobban tudjam jelezni számodra a „radikálisan sötét” valóság természetrajzát –, hogy Bukarestbe való kihelyezése után felkeresett engem az *Iffjúmunkás* szerkesztőségében, és elmondta, hogy Forrás-kötetem teljesen leverte, egy hétig képtelen volt bármilyen munkára.

Hadd zárjam a sort az Úveghegy kiadó grafikai szerkesztőjével, Balogh Ágnes Emesével, aki több kötetem borítóját tervezte. Érzéssel.

Hogy kérdésre válaszoljak: az illusztrációk valóban „beleégnek az olvasó szemébe”, ahogy fogalmazol, de bennem nincs olyan félelem, hogy elveszik a szövegek erejét. Sőt úgy érzem, hogy kiegészítik, erősítik azt.

– *Az elsők között laktad be az internetes felületeket, te már akkor rajta voltál a világhálón, amikor az írók jó része még idegenkedett tőle. Hogyan látod az irodalom jövőjét?*

– Ez legalább két kérdés. Az egyik látszólag kisebb, abban rólam van szó, bár arra is ágazik-bogazik a válasz. De ha én az irodalom jövőjéről akarok értekezni, esetleg rám sütik az amatőr jelzőt.

Nos, ami engem illet, az internet teremti meg számomra a kapcsolatot a külvilággal. Magánemberként is: intézményekkel az internet segítségével intézem az életem, levelezésem több, mint kilencven százaléka az internet révén történik. A korai internetezésnek a magyarázata talán abban rejlik, hogy Nyugaton igen hamar elterjedt. Példát mondok: évekig tudósígtattam Svédországból a *Brassói Lapokat*. Kezdetben gépelt szövegeket küldtem a svéd királyi posta segítségével. Munkahelyemen rövidesen lehetőség nyílt faxon elküldeni az anyagot, hát faxon küldtem. Aztán megjelent az internet. Kezdetben percre fizettünk, akkor drága volt, azután igazán kinyílt a világ. Nehéz lenne, szinte elképzelhetetlen az életünk nélküle.

Jár nekünk a legnagyobb svéd napilap, a *Dagens Nyheter* papírformában, de én szívesebben a lap digitális változatát olvasom. Egyéb lapokat, svédet, magyart is ott, az interneten olvasok. Kinyílt a világ: a *Maszoltól* az *Amerikai Népszaváig* terjed.

Nagyon hamar teremtettünk az ugyancsak brassói, ugyancsak stockholmi Jani Istvánnal egy internetes lapot. *Café Stockholm–Brassó* volt a neve, s míg a GeoCities engedte, megtöltöttük anyaggal, brassói irodalommal is. Interjúkkal az erdélyi internetezés hőskoráról – az anyagot átmentettem a Café későbbi változataiba, az Aradi József által teremtett *Transylvania.org*-ba, onnan a Moshuval, azaz Horváth Sz. Istvánnal közös *Café Stockholm–Torontóba*, ami végül a Káféba, majd a Káfé Főnixbe torkollt. Sajnos sorozatként az *Internetcsinálók* elveszett, viszont örömmel konstatom, hogy szaklapokban számontartják az egyes részeket.

A *Café/Káfé* léte többször is veszélyben forgott – története még hozzáférhető a digitalizált *Korunkban*. Különböző okokból kifolyólag sohasem lehetett az, aminek szántam, de az ősréginek létezett például egy *Perforál* című sorozata, addig, amíg a megszólítottak mertek őszintékné, nyitottaknak lenni. Ezt próbáltam feléleszteni a *Hány óra? meg a Mit vársz 2024-től?* sorozatokban, ez utóbbiak olvashatóak mai napig.

Prózát én a világhálón több helyen közöltem/közlök. Leghosszabb ideig a Szuhay-Havas Marianna által szerkesztett *Lenolajban*, de évek óta az *Újnépszerűségben*, és száz ízemlékezésem jelent meg a Zsubori Ervin által éltetett *Arnolfini Kávéházban*. Sosem hittem volna, hogy én egy *Kávéház* nevű internetes lapban megjelenek, de hát az egészet úgy fogom fel, hogy ezekben a jegyzetekben megírom a múltam olyan aspektusait, amelyek más írásokból hiányzanak. Korábban kérdezted, illetve említetted, hogy részeiben létezik a memoárom... Hát a helyzet az, hogy pályám nem látványos, senkit sem érdekelne egy önálló könyv az életéről, viszont ha valaki folyamatosan követi az irodalmi termésem, képet alkothat magának arról, ki voltam, mit csináltam.

Hadd szúrjam be ide, hogy munkahelyemen, a Stockholmi Nemzetközi Könyvtárban (Internationella biblioteket) is kamatoztattam újságírói tudásom, két sorozatot is éltettem, egyrészt írókat kérdeztem könyvekről, a nyelvről, könyvtárról, másrészt volt egy nemzetközi receptgyűjteményem. Bevándorlók, akik számára a könyvtár létrejött, ugye, a legkönnyebben a főzésben találnak közös témát a svédekkel. S abban a gyűjteményben a menü nemzetközi volt, akár svéd, akár bevándorló írta.

S hogy az internetes lapokra visszatérjek: az, hogy a Vadmalac-félperceim száma az évek során ilyen nagy lett, a *Lenolaj*nak köszönhető, legalább tíz év alatt körülbelül kéthetenkénti közléssel az alapot biztosította. Innen válogathattam csokornyit a *zEtna.org Éghetetlen könyvtára* számára (*A zselnice ideje*), illetve az Üveghegy kiadónál megjelent *Vadmalac és a kitartott magas Cé* kötetemhez. S hadd jegyezzem meg itt, hogy vonzanak az ötletes címek: kellemes hangulatával hívta fel a *Lenolaj* magára a figyelmem (emlékszem, hogy könyvtárunk második emeleti információs pontján egy üres órában böngésztem az interneten a magyar lapok listáját, ott bukkantam rá); ugyanott a meseszerű vagy mesék világát idéző Üveghegy cím fogott meg, annak a kiadónak küldtem el a *Szépivölgyi meséket*. Az lett az első ennél a kicsiny, de igen nagy szeretettel és gonddal működtetett százhalombattai könyvműhelynél megjelent könyvem, amit öt más követett. Kedvenc címem az *Arnolfini Kávéház* is – a név a nagy németalföldit, van Eycket idézi. Fantáziadúsnak tartom a *zEtna* címet is, elég gyakran szerepeltem a különben zentai lap- és könyvkiadónál. Félig tréfásan, félig komolyan írtam egykor, hogy nem is erdélyi, hanem vajdasági író vagyok.

Hogy hogyan látom az irodalom jövőjét?... Egyvalami biztos: a szovjet vagy csausiszta vagy minek nevezem, szóval azokban a reménytelen időkben mi az

irodalomban találtuk meg a biztatást. Cenzúra létezett, de mi a sorok között olvastunk. Érdekes, hogy míg a pártlapokban a szót ellenünk fordították, a mi lapjainkban, könyveinkben a szónak tisztelete volt, még ha erőtlen is, az ellenállás egyik formájának bizonyult más helyen. Arról, hogy mit jelentettek számunkra Méliusz József jegyzetei *A Héttben*, már írtam, hogy Sütőnek az *Anyám könnyű álmot ígérje* Erdélyt betöltő lelki felszabadulás volt. Sütő, Páskándi színdarabjai úgyszintén, én éppen időben, egyetemi diákként éltem meg. Ide tartozik több más könyv, esemény, nem felejtetem, hogy amikor a Kriterion egy török-tatár könyvet adott ki, és Domokos Géza azt bemutatta Dobrudzsában, ahol anyanyelvükön szólította meg a hallgatóságot, a jelenlévőknek a szemébe könny szökött, mint ahogy az én szemem is bepárasodik, amikor ezeket gépelem.

És úgy érzem, mára, vagyis ebben az internetes világban vesztett a fontosságából az irodalom. Otthon is, Nyugaton is. Könnyebb információhoz jutni a számítógép segítségével, mint a könyvet beszerezni, olvasni. Könnyebb tízsoros szövegeket sebtében elolvasni otthon, a munkahelyen; a fogalmazás is egyszerűbbé vált az igényes prózához viszonyítva. Itt, Svédországban tapasztalom, hogy az a néhány százalék könyvkölcsönző, könyvvásárló szívesebben olvas szakirodalmat, mint szépirodalmat, lehet, ez otthon is hasonlóképpen van. A *Káfé szerkesztőjeként* kapom a magánleveleket arról, hogy nehezebb ma egy szépirodalmi könyvet eladni. Ennek ellenére nem akarom azt mondani, hogy az irodalomnak nincs jövője. Ha a göteborgi vagy a Vörösmarty téri könyvvásárra gondolok, vagy a nemrég Sepsibookra, akkor nem szabad szkeptikusnak lennem. Az irodalom egy kb. ötszázalékos társadalmi játék, és mindig lesz olyan, aki elmondja, mi történik velünk, továbbá akad majd kíváncsi, aki az írókat meghallgatja.

– *Könyvtárosként is ott voltál az irodalom tágabb világában. Olyan író vagy, aki az olvasókat mégiscsak a legközelebről ismered. Ráadásul a nemzetközi részlegen dolgoztál. Hogyan olvas a világ?*

– Mielőtt olvasásszociológiába fognék, tisztáznom kell két dolgot. Egy: én Svédországban voltam könyvtáros, s itt a könyvtárnak valamelyest más szerepe van/volt, mint például Romániában. Harminc évvel ezelőtt még minden valamirevaló településnek létezett jól felszerelt közkönyvtára a legfrissebb könyvekkel. És a könyvtárakból kölcsönöztek! Nemcsak szakirodalmat, hanem szépirodalmat is. A gyerekeknek, ha anyjuk iskoláskorig nem szerzett könyvtári belépőt, akkor az első osztályban megtette a tanító néni, azaz az iskola.

Az én könyvtárom neve Internationella biblioteket, vagyis a nemzetközi könyvtár volt, de annak ellenére, hogy Stockholm szívében „lakott”, egyetlen svéd könyvet sem találtál benne: mi a svédországi bevándorlók nyelvén írott könyveket tartottuk: száz nyelven kétszázezer könyvet. A magyar meg a román – ezek felelőse voltam – a közepes nagyságú nyelvek közé tartozott kb. négy-négyezer címmel.

Az én kapcsolatam a svéd nyelvű könyvek tárával kétféleképpen történt: egyrészt én is kölcsönöztem onnan, sőt kölcsönzők ma is – odahaza az internet segítségével kiválasztom a könyvet (a stockholmi főkönyvtár nyilvános katalógusa segítségével, itt található meg a nemzetközi könyvtár állománya is), megrendelem ugyanott, majd amikor értesítés érkezik, elhozom a lakásunkhoz legközelebb eső könyvtárból. Másrészt: feleségem, Éva a vällingbyi nagykönyvtárnak volt a könyvtárosa, tőle tudom, hogy az a rendszer belülről hogyan működik.

Mi nemcsak a stockholmiakat láttuk el könyvekkel, hanem bárhol Svédországban bement valaki a könyvtárba, s kifejezte a kívánságát, hogy magyarul,

oroszul, arabul stb. olvasson, az illető könyvtár felkért bennünket, hogy küldjünk nekik háromhónapos kölcsönzésre egy ún. depozíciót. Én állítottam össze a magyar csomagokat – hát bizony sokszor főtt a fejem, hogy mit tegyek be a húszas küldeménybe. Kinek küldöm, az olvasó nem áll előttem, hogy megkérdezzem, mit szeretne? Szórakozni, időt tölteni a könyvek segítségével, vagy megismerni a világot, s azáltal önmagát. Néha a vidéki könyvtáros kolléga megsegített azzal, hogy életkort írt vagy hogy legutóbb melyik küldött könyvnek volt sikere. Alapelvemmé tettem, hogy kétharmad része legyen az irodalom, a többi életrajz, történelem, szakácskönyv, svéd nyelvtan. A szépirodalom pedig: kötelezően egy verseskötet, és felét tegyék ki a klasszikusok, igyekeztem kortársakat is becsempészni, mondjuk, Szabó Magdáig. Hogy jobban értsd, az emigráció nagyon sokrétű, engem már Kristina Landerud nevű főnököm is figyelmeztetett, hogy ne csak magamnak és a hasonszőrűeknek vásároljak könyvet, hanem a „néniknek/tanterna” is.

Volt egy beszédes példa: Kolozsvárról elszármazott idős asszony már minden könyvünk elolvasta, főként Gárdonyit kedvelte. Hiába küldtem volna neki, ugye, Nádas Pétert. Majd mindenre fel voltam készülve, az mégis meglepett, hogy valaki Ember Mária köteténeknek címe fölé felírta, hogy az nem magyar könyv. Vagy hogy Illyés Gyuláról valaki nekem a második emeleten, vagyis a magyar könyvek polca mellett így fogalmazott: „az a kommunista”. Érkezett olyan megrendelés is, amelyiken az állt, hogy az illető könyvtár magyar olvasói nem akarják, hogy erdélyi magyar könyveket küldjünk. Egyesek magukkal hozzák a múltjukat, s nem képesek abból kilépni. Sajnos, a könyvek ebben sem mindig segítenek.

Vagy (hajnalig lehetne a beszédes sztorikat sorolni): az első emeleten a perzsa könyveket két csoport kölcsönözte: az egyik a társadalomtudományok polcáról Marx könyveit vette le, a másik a volt perzsa sah özvegye, Farah Pahlavi illusztrált életrajzát. Volt kb. kétezer CD-nk ún. világzenével. Meglepett, hogy mennyire nem nyitottak a bevándorlók: mindenik a maga népzenejét kölcsönözte, csak a hozzánk látogató svédek voltak „mindenevők”. Szóval nagy iskola volt számomra a könyvtár, íróként is sokat tanultam.

– *Ugyanez személyre szabottabban: hogyan és kik olvasnak téged?*

– Erre a kérdésre részben már válaszoltam: a *Lenolaj* szerkesztője szerint Vadmalacnak olvasótábora van – ezért publikál időnként a Málarparti jegyzeteim között a régi félpercesekből is. Az *Újnépzsabadságnak*, úgy tudom, tizenötezer értő, érzékeny követője van, ha csak minden tizedik olvas el, akkor is az óriási szám. Száznál több érdeklődő hetente. Az *Arnolfini Kávéház* olvasótáboráról nincsenek adataim, de ahogy az írógárdáját figyelem, magyarországi középosztály, öröm nekik erdélyi ízelvényekkel, anekdotákkal előállni. Ízmelékkel, mondom, s nem recepttel, bár legutóbb elkérték tőlem magát a receptet. A csalánlevesét. Kebba Sonko, a nemzetközi könyvtár barátja, akinek a *Domoda* nevű receptjét bevettem a könyvtár honoldalára, illetve sztoriját megírtam a *Kántin* számára is, szóval ő mesélte, hogy ismerősök és ismeretlenek hívják fel, e-mailen keresik fel az interneten terjedő recept kapcsán. Siker az, nem? Számomra is.

És hát vannak gyakori portyázásaim (ha már gerillának neveztettem), megjeleneim különböző helyeken: *Képirás*, *zEtna*, *Tiszta víz*, *Over the Rainbow*. Volt *Spanyolnátha*, évtizedekkel ezelőtt *Látó*, s nagyon szerettem a volt *Korunk*-szerkesztő Szabó Géza *Erdélyi Terasz* blogján közölni a *Zanzibárok*at. Sajnos Géza elcsatangolt a világba, a *Látó* sem kér kéziratot, a *Korunkban* Kántorúr publikált leg-

utóbb, az már elég rég volt. Részletet közölt *Az én Koreából*. Ugyanabból igen szép összeállítást készített egy Zsehránszky István-interjú mellé a bukaresti magyar rádió. Ugyanott Tomcsányi Mária kérdezett nagyon az elején az itteni, vagyis a svédországi életéről. Mihály Istvánnak köszönhetően jelen vagyok időnként a kolozsvári rádióban is, jön is utána a telefon az interjút hallgató rokonoktól.

Mindezeket nem azért hordom össze, hogy mutassam, milyen sokan vagy milyen kevesen közölnek, hanem hogy jelezzem, hogy milyen fragmentált szövegeim olvasottsága. Én harmincöt éves koromig Romániában éltem, úgyhogy ösztönösen ma is annak a közösségnek írok. Viszont ma stockholmi levegőt szívok, és többnyire nem Erdélyben publikálok, úgyhogy a kérdés az, hogy van-e valami közös nevező, írói platform, amelyik figyelembe veszi, hogy magyarországi meg kisebbségi magyar olvasó egyformán értse, jobbik esetben szeresse, amit írok. A vajdasági Fehér Illés kért meg nemrég, hogy írjak előszót az általa szerbhorváttra fordított *111 kortárs magyar költő* antológiája, vagy ahogy ő nevezi, verscsokra számára. Ugyanaz a kérdés ott még aktuálisabban tevődik fel: mit érez meg egy vajdasági szerb a magyar költők szövegeiből? Példaként a fájdalom szó jelentésváltozataival hozakodtam elő.

És akkor hadd álljak elő, korábbi kérdéseid is ezt célozták, Facebook-oldalammal. Amit azért hoztam össze, hogy rövidítsem a távolságot stockholmi íróasztalom és a potenciális olvasóim között. *Torokcsavar* című kötetem megjelenésekor vezettem le neked, hogy hetvenkét és fél vásárlója lehet igazán a könyvnek. Kiindultam a tizenöt millióból, talán emlékszel, beszámítottam az országghatárokat, a szöveg nehézségét – Kerekes Tamás új grammatikának nevezte a regényt –, s rájöttem, hogy maximálisan ennyien érdeklődhetnek. Facebook-oldalam az itt-ott megjelenő szövegeim bemutatását célozta, más kérdés, hogy azok is megtalálták a neten, akik nem elsősorban a szépirodalmi jellegű szövegeim iránt érdeklődnek (egykori diákjaim, kollégáim például), de az elsődleges cél említett közös nevezőnek a létrehozása.

– *Hogyan érzed/érezted magad Svédországban? Második hazád lett?*

– Egyszerre könnyű meg nehéz erre válaszolni. Mi nem turistákként jöttünk ide Évával. Mi a diktatúrából menekültünk, amikor az a nagy rózsaszín birodalom éktelenkedett a világtérkép jobb felső részén, amiről akkor nem tudtuk, hogy rövidesen felbomlik, s amikor a mi egyre inkább széteső társadalmunkat Arany Érának nevezték. Ide érkezvén meg akartuk tanulni az új nyelvet, az új társadalmat. És megtanultuk mindkettőt. Mondhatnám azt is, hogy svédebb vagyok sok svédnél. Azt akarták, hogy idegenek legyünk a szülőhazánkban – van Esterháznak egy találó félmondata erre: „idegenek vagyunk, de nem turisták” – nos, sikerült nekik ott, a cseauszista Romániában. Itt viszont magad döntöd el, mi akarsz lenni, idegen vagy turista. Ez egy más világ, s én otthon érzem magam benne. Fogalmazhatnék talán úgy, ahogy kérdezel: második hazám lett Svédország.

Hogy egy konkrét példával érzékeltessem a kérdés bonyolultságát; egy általam szerkesztett és a *Látóban* megjelent szövegemben leírtam, *Mikes Kelemen Stockholmban* a címe, a jelenlegi digitális világnak köszönhetően bármikor elolvasható, akinek internete van, azt írtam, hogy én a svéd csapatnak szurkolok, akárkivel játszik, mert ez a hazám, mert ezeket a játékosokat ismerem név szerint. A magyar vagy a román csapat a második helyen van az én tudatomban. Szóvá is tette valaki egy gyergyószentmiklósi lapban megjelent levélben, amelyben elutasítja az idevágó nézeteimet. Én tulajdonképpen megértem őt, megértem

őket, azokat is, akik egy fél életet lehúznak ebben az országban, de amint lehet, irányulnak vissza. Vagy oda, ahonnan eljöttek, vagy legalábbis Magyarországra.

Könyvtárosként alkalmam volt svédországi írókat, publicistákat faggatni nemzeti hovatartozásukról. Az egyik vezető publicista, a lengyel származású Maciej Zaremba lepett meg a válaszával, aminek a lényege az volt, hogy ő minden másban svéd, de amikor Lengyelország Svédországgal játszik, akkor lengyel. Másokat arról kérdeztem, milyen nyelven álmodnak – egymástól eltérő válaszokat kaptam. Így foglalhatom össze neked: én a svéd csapatnak drukkolok, de magyarul álmodom álmaimat. Hogy kinek írok, azt már elmeséltem neked: én még mindig romániai magyar kultúrában gondolkodom, az a „megrendelőm”, bár egyre kevesebbet közölnek tőlem Erdélyben.

– *Válaszod visszavezet az írás mikéntjéhez. A folyamat érdekelne, ahogy a szöveg elkészül.*

– Miként? Hát ez egy érdekes kérdés, a válasz „többágú”. Meséltem már az *Át-éjtés* című félpercesemről: konkrét élmény szülte, azon dolgoztam ki túrterebesi elszigeteltségünkben az „írói hangom”. A konkrét forrás fontos – gondolj más félperceseimre, az egyiknek a címe: *Szeptember, Santiago*; vagy: a *Latorcza kontinens* egyik központi alakja Rolf Bossert, a kommunista rendszer áldozata. Későbbi Vadmalac-félperceseim pedig szinte kizárólag a brutális jelen konkrétumaiból táplálkoznak: tunéziai, szíriai, ukrainai, gázai pillanatképek. A *VérHárs* eredetét felfedtem: szürreális játék, viszont a helyszín a bukaresti Lacul Tei, azaz a romániai diktatúra szolgál alapjául. A vörös áfonya illatcseppével, akit a *Fifiben* írtam meg, s amit elsőnek te közöltél (még ma is a legkelendőbb könyvem – az Üveghegy kiadásában, a különböző könyvvásárokon), vele már itt Skandináviában, a Mälár-parton találkoztam.

A folyamat érdekel... Valahogy úgy képzeld el a „műhelyem”, mintha egy számítógépes keresőprogramba írtam volna bele az engem érdeklő témákat. Nem az íróasztalnál születnek az ötletek, hanem bárhol máshol. Ha olyat olvasok, amiben van egy kis „vadmalac”, máskor munkahelyemen, a metrón, lakásunkban, tusolás közben – vagy fejbem írom meg, vagy ha módomban van rá, rögtön leülök és megschreibolom.

Nem tervezem, hogy a *Kantinnak* egy félév alatt hány ízemléket írok, hanem ha olyat eszem, vagy van nyugalmam az emlékezéshez, rájövök, hogy azt kell megírnom. A *Lenolajban* megjelent *Mälár-parti séták* témái már évek óta nemcsak a lábizmomban, hanem az agyamban is jelen voltak, csak el kellett döntennem, hogy sorozattá bővítssem ki a rövid sztorikat. S nem készült még akkor sem terv, kötetvázlat, hanem mindig a legfrissebb élményt írtam meg, s gyűjtöttem azután kötetbe őket.

Elárulom neked, amit már tulajdonképpen tudsz: van a fejemben egy, immár hetven éve gyarapodó élményvilág, ami rendszerré erősödve az alapot szolgáltatja az írásaimhoz, ehhez kapcsolódik, akaszkodik egy-egy újabb szál, esemény, történet. Már csak meg kell fogalmazni őket. Ilyen egyszerűnek tűnik az egész. A romániai magyar irodalom gerillája, ahogyan te engem nevezel, felfedte tehát a módszerét.

– *Mit tanácsolnál egy írni szerető fiatalembernek?*

– Hát nézd, nagy különbség lehet fiatalember és fiatalember között, író és író között, van, aki szórakoztatni akar, más a társadalmat leképezni, hogy lehetne ezeknek mindkettejükre érvényes tanácsot adni? Azonkívül kétlem, hogy én innen, a stockholmi íróasztalom mellől tanácsokat osztogathatnék. Egy fontos: amit ír az író, igaz legyen, nem hamis.

